

УДК 349:4
DOI: 10.31732/2708-339X-2025-16-B15

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Долянська І.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1606-7096>*

Грибов Д.І.,

*аспірант Університету «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HrybovDI@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9853-5928>*

LEGAL REGULATIONS AND CHALLENGES IN THE POST-WAR CONSTRUCTION SECTOR: PROBLEMS AND INTERNATIONAL EXPERIENCES

Dolianovska I.M.,

*Candidate of legal sciences, associate professor,
associate professor of state and legal disciplines department
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1606-7096>*

Hrybov D.I.,

*PhD student of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HrybovDI@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9853-5928>*

Анотація. Стаття присвячена аналізу викликів післявоєнного відновлення України, включаючи досвід зарубіжних країн. Висвітлено основні економічні, соціальні та інституційні аспекти досвіду відбудови певних країн світу в післявоєнний період, проаналізовано ключові фактори, що впливатимуть на ефективність цього процесу та співвідношення його із дотриманням прав людини в Україні. Відзначено важливість співпраці між урядом України, міжнародними організаціями та країнами-донорами, що дозволить забезпечити прозорість, ефективність та підзвітність процесу відбудови. У статті також розглянуто Принципи Лугано як рамкові орієнтири для реалізації програм відновлення в короткостроковій та довгостроковій перспективі для України. У статті розглянуто досвід відновлення країн, які пережили збройні конфлікти, зокрема Боснії і Герцеговини та Грузії. Проаналізовано проблеми, з якими зіткнулися ці країни та їх донори під час відновлювальних процесів, серед яких можна виділити наступні: неефективна координація донорської допомоги, слабкість інституцій, відсутність дієвого контролю за фінансовими потоками, неврахування заходів з дотримання основоположних прав людини, корупція тощо. Врахування такого досвіду дає можливість передбачити потенційні ризики, які можуть виникнути в процесі відбудови України, та завчасно вчинити активні дії задля мінімізації або в цілому уникнення негативних наслідків певних дій та ситуацій.

За результатами аналізу відновлювальних процесів в післявоєнних Боснії і Герцеговині та Грузії, автори приходять до висновку, що успішна післявоєнна відбудова України залежатиме не тільки від обраних способів та

методів досягнення поставленої мети, що в першу чергу мають узгоджуватись з обраним українським народом шляхом розвитку держави, але й від подальшого посилення верховенства права, інститутів прав людини і громадянина у державі та відновлення довіри суспільства та міжнародної спільноти до українського правосуддя, врахування екологічних та соціальних компонентів в рамках цілей економічного розвитку (Зелена Угода, кліматичні цілі, гендерний підхід, боротьба з корупцією, соціальне забезпечення), що мають стати першочерговими цілями для України в післявоєнний період.

Ключові слова: правове регулювання, будівельні відносини, воєнний стан, післявоєнний період, права людини.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 15.

Abstract. The article analyses the challenges and prospects of Ukraine's post-war recovery, including the experience of foreign countries. It highlights the key economic, social, and institutional experience of post-war reconstruction of some countries, examining the critical factors that will influence the effectiveness of this process, as well as its correlation with the observance of human rights in Ukraine.

The importance of cooperation between the Ukrainian government, international organisations, and donor countries is emphasised, as it will ensure transparency, efficiency, and accountability in the reconstruction process.

The Lugano Principles are also discussed as a framework for implementing recovery programs in both the short- and long-term perspectives for Ukraine. The study explores the recovery experience of countries that have endured armed conflicts, particularly Bosnia and Herzegovina and Georgia. It analyzes the challenges these countries and their donors faced during reconstruction, including ineffective coordination of donor assistance, weak institutions, lack of effective financial oversight, failure to take into account measures to respect fundamental human rights, and corruption. By taking this experience into account, it is possible to anticipate potential risks that may arise in Ukraine's reconstruction process and to take proactive measures to minimise or completely avoid negative consequences of certain actions and situations.

The analysis of post-war recovery processes in Bosnia and Herzegovina and Georgia leads the authors to conclude that the successful post-war reconstruction of Ukraine will depend on the selected methods and strategies for achieving the set goals. It is imperative that these strategies align with the chosen path of development determined by the Ukrainian people-but also on the continued strengthening of the rule of law, institutions of human and civil rights, the restoration of public and international trust in Ukraine's judicial system, and the integration of environmental and social components into economic development goals (such as the Green Deal, climate targets, gender approach, anti-corruption measures, and social security). These priorities should become key objectives for Ukraine in the post-war period.

Keywords: legal regulation, construction relations, construction, martial law, post-war period, human rights.

Formulas: 0, fig.:0, tabl.: 0, bibl.:15.

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася 20 лютого 2014 року, а 24 лютого 2022 року перейшла у фазу широко-масштабного військового нападу на Україну, за підрахунками вчинених агресором порушень гуманітарного та міжнародного права, стала найбільшим збройним конфліктом та людською трагедією у Європі з часів Другої світової війни. Наслідки нечуваної варварської агресії рф проти України та її громадян відчуються на таких соціальних рівнях, як: на соціально-економічному рівні – у кількості понівечених життів та здоров'ї десятків тисяч людей, причому мільйони були вимушені покинути свої домівки та переселятись в інші регіони України або взагалі емігрувати, повністю знищено десятки населених пунктів та інфраструктуру цілих регіонів; на культурному рівні – знищені численні пам'ятки архітектури, загублено або викрадено безліч пам'яток образотворчого мистецтва; на природному рівні – знищено природні середовища проживання диких тварин, виявлено варварське поводження

з тваринами на окупованих та заповідних територіях, що фактично призводить до повного винищення окремих видів диких тварин тощо.

У відповідності до презентованого в лютому 2025 року міжурядовою групою звіту «Четверта швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення України (Fourth Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment – RDNA4), станом на 31 грудня 2024 року потреби України у відбудові та відновленні у наступні десять років становитимуть щонайменше 524 млрд. доларів США (на 8% більше порівняно з аналогічним звітом складеним на початок 2024 року), при цьому прямі збитки завдані Україні оцінюються в майже 176 млрд. доларів США [1]. Беззаперечно, що через щоденні атаки та обстріли цивільних об'єктів, інфраструктури та продовження активних бойових дій на вулицях українських сіл, селищ та міст, ці суми зростають кожного дня.

Варто відзначити, що з початком повномасштабного вторгнення, міжнародною спільнотою було розпочато роботи із роз-

роблення майбутніх рекомендацій та вимог до післявоєнного відновлення української економіки та інфраструктури, зокрема неодноразово наголошувалось на тому, що будівельні відносини в післявоєнний період в Україні мають базуватись на таких загальноприйнятих принципах як: стійкого, інклюзивного та зеленого розвитку, забезпечення покращення доступу до об'єктів інфраструктури та їх загальної якості тощо.

Питання післявоєнного відновлення зруйнованих збройними конфліктами економік вже поставали в сучасній світовій та європейських історіях, зокрема після військових конфліктів та війн під час розпаду Югославії: війна Словенії за незалежність, війна Хорватії за незалежність, війна Боснії та Герцеговини, війна в Косово та інші збройні конфлікти, що мали місце на території колишньої Югославії в період з 1991 по 2001 роки; війна в Грузії тощо.

У статті висвітлюється наявність в досліджуваних країнах притаманних для пострадянських держав стереотипів поведінки та їх негативний вплив на ефективність реалізації міжнародних і державних програм з відновлення в післявоєнний період. Можливість врахування Україною та її міжнародними партнерами помилок минулого, допущених при відбудові країн, що так само належали до пострадянського табору, є безцінним надбанням, яке повинно бути враховано в майбутньому для запровадження ефективної та швидкої відбудови Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження нормативно-правового регулювання будівельних відносин та зарубіжного досвіду представлені в різних наукових роботах, зокрема у роботах науковців Шульц С.Л., Лукців О.М., Запатріної І.В., Шатковської А.О., Ніколаоса Ціфакіса, Хараламбоса Царданідіса, Груя Бедеску та ін. В працях цих вчених достатньо повно розкриваються тривалість, складність та багатогранність відновлювальних процесів у післявоєнний період, вплив соціальних, історичних та інших факторів, зокрема причинно-наслідковий зв'язок між ефективністю відновлення та внутрішньодержавними процесами, так само як і вплив зовнішніх чинників на результативність післявоєнного

відновлення.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Проте публікації останніх років здебільшого зосереджені в контексті дослідження питань та проблем відновлення певних сфер життєдіяльності та об'єктів (наприклад, міст [2]) або розглядаються в контексті вивчення історико-правових процесів зарубіжних країн без дослідження проблематики можливості застосування зарубіжного досвіду у період післявоєнної відбудови та дотримання прав і свобод людини в Україні [3].

Метою статті слід вважати визначення на основі світового досвіду, аналізу наукової літератури та звітності світових організацій, ключових проблем та недоліків у відновлювальних процесах країн, що постраждали від збройних конфліктів та військових дій, з метою їх врахування в досвіді післявоєнного періоду в Україні, можливості розроблення ефективних правових механізмів для залучення іноземних донорів у відновлення України, із дотриманням стандартів основоположних прав людини.

Виклад основного матеріалу. У майбутньому Українська держава постане перед проблемою відновлення знищених війною регіонів, територіальних громад, населених пунктів, промисловості та навіть природоохоронних зон. Досвід країн, які вирішували проблему післявоєнного відновлення, є надзвичайно важливим, цінним та необхідним для сучасної України не тільки в контексті розуміння проблем, перед якими постане Україна в майбутньому, а й для врахування зарубіжного досвіду вже сьогодні, через призму розуміння причинно-наслідкового зв'язку між процесами, що відбуваються в економіці та суспільстві сьогодні і їх наслідками, що виникнуть завтра. Так, наприклад, у воєнний період, за рахунок віддалених від активних бойових дій регіонів, частково вирішуються окремі соціальні та економічні проблеми: переміщення підприємств і трудових ресурсів, зміна напрямків логістичних потоків тощо, однак чи є ці явища однозначно позитивними і які наслідки будуть вони мати для України в майбутньому, враховуючи, що в інших регіонах через такі переміщення росте рівень безробіття, зменшуються надходження до державно-

го та місцевих бюджетів, що в значній мірі негативно впливає на найбільш незахищені верстви населення та, серед іншого, веде до погіршення криміногенної ситуації регіону? Зрозуміло, що дати відповідь, не маючи принаймні подібного досвіду, неможливо.

Слід розуміти, що виклики, які постають перед державою та суспільством у післявоєнний період, є значно складнішими, ніж проблеми навіть найбідніших, але мирних країн світу. Такий стан, зокрема, зумовлюється цілою низкою факторів, таких як повним або частковим знищенням інфраструктури, втратою людського капіталу, масовим безробіттям або навпаки кадровим голодом, ослабленням фінансових можливостей та зростанням рівня бідності та криміногенної ситуації тощо.

Міжнародний досвід дає можливість виділити наступні споріднені фактори для всіх післявоєнних держав [4]:

- скорочення можливостей офіційного працевлаштування, що веде до втрати засобів для існування, підвищення рівня безробіття та зростання злочинності;
- розширення неформального сектору економіки, ослаблення ключових економічних інституцій, таких як Центральний банк, податкові та митні служби, правоохоронні органи й судова система;
- зниження інституційної спроможності держави;
- загроза продовольчій безпеці;
- погіршення екологічної ситуації через забруднення довкілля, деградацію земель, знищення природних ландшафтів у зонах бойових дій;
- обмеженість або повна відсутність фінансових ресурсів для підтримки купівельної спроможності населення, зокрема виплат зарплат, соціальних допомог і пенсій, а також їх індексації відповідно до підвищення цін на споживчі товари.

Говорячи про нашу країну, то їй притаманні певні специфічні проблеми, пов'язані із веденням активних бойових дій. Так, за даними моніторингу, документації та публічних доповідей Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, в країні спостерігаються численні порушення основоположних прав людини – на життя, здоров'я, власність, житло, соціальний захист, освіту,

медичну допомогу, безпечно для життя і здоров'я довкілля тощо [5].

Так, згідно звіту ООН, починаючи з 24 лютого 2024 року щонайменше 12,654 цивільних осіб загинуло і 29,392 отримали поранення. Випадки загибелі та поранення цивільних осіб зафіксовані в 24 з 27 регіонах України. Кількість загиблих і поранених цивільних осіб зросла на 30% в 2024 році порівняно з 2023 роком.

Внаслідок військових атак значно зменшилася потужність генерації електроенергії, що спричинило аварійні та планові відключення електроенергії по всій країні.

Вторинні наслідки цих ударів вплинули на водопостачання, системи каналізації та санітарію, опалення й гаряче водопостачання, охорону здоров'я, освіту та загальний стан економіки.

З 24 лютого 2022 року по лютий 2025 року зафіксовано щонайменше 790 атак, які пошкодили або знищили медичні заклади та 1,670 атак на навчальні заклади.

Руйнування греблі Каховської ГЕС 6 червня 2023 року спричинило масштабну повінь, що призвела до екологічної катастрофи з нищівними наслідками для громад у регіоні. 139,000 км² території України забруднено.

Україна залишається однією з країн із найвищим рівнем забруднення вибухонебезпечними пережитками війни та мінами, що створює довгострокову загрозу для цивільного населення.

Післявоєнна відбудова держави – це складний, тривалий та багатомірний процес, що передбачає повну соціально-економічну трансформацію, а не лише повернення країни до довоєнних рівнів і тенденцій її розвитку. Слід наголосити, що успіх такої діяльності залежить від поєднання багатьох факторів, як безпосередньо від залученої кількості матеріальних та технічних ресурсів на фізичне відновлення об'єктів та умов залучення таких ресурсів, так і наявності у держави-реципієнта такої допомоги, ефективною системи права, демократичних інституцій, правосвідомого суспільства тощо. Не менш важливим критерієм ефективною післявоєнної відбудови має бути гармонічний і ефективний розподіл ресурсів між всіма зацікавленими та постраждалими сторонами,

адже в іншому випадку це може призвести до подальшої маргіналізації людей, підвищення їх вразливості до використання ресурсів і погіршення проблем соціальної та економічної нерівності у суспільстві.

Варто наголосити, що з урахуванням політичної та міжнародної ситуації, станом на сьогоднішній день у міжнародних партнерів України не має чіткого розуміння або програми відновлення України в післявоєнний період.

Окремими міжнародними партнерами України з перших днів повномасштабного вторгнення в Україну декларативно заявлялось, що майбутній процес відновлення та відповідальність за його виконання мають бути покладені, в першу чергу, на Україну, але незважаючи ні на що, міжнародні донори (країни та організації, що братимуть участь у відбудові) мають бути наділені достатнім правовим інструментарієм щодо координації та контролю за наданими на відновлення ресурсами.

Результатом таких заяв стала Міжнародна конференція з питань відновлення України, що відбулась 4-5 липня 2022 року, Декларація Лугано та її додаток – Принципи Лугано [6], у відповідності до яких відновлення України має відбуватись з додержанням 7 основоположних принципів:

(1) Партнерство, згідно з яким Україна очолює та керує процесом відновлення; такий процес має проводитись у партнерстві з міжнародними партнерами України, а зусилля – ґрунтуватися на надійному та безперервному процесі оцінки потреб, узгоджених пріоритетах, спільному плануванні результатів, підзвітності фінансових потоків та ефективній координації;

(2) Спрямованість на реформи, тобто сприяння прискоренню, поглибленню, розширенню зусиль України з впровадження та реалізації реформ відповідно до обраного Україною європейського шляху розвитку;

(3) Прозорість, підзвітність і верховенство права, яким додатково було підкреслено необхідність зміцнення в Україні верховенства права та покращення антикорупційних процесів з метою покращення процедур прозорості та підзвітності відновлювальних процесів перед українським народом та міжнародними партнерами;

(4) Демократична участь, чим прямо наголошено на необхідності залучення у відновлювальні процеси воєнної та післявоєнної України населення та подальшого впровадження систем ефективної децентралізації;

(5) Залучення багатьох зацікавлених сторін, адже процес післявоєнного відновлення має сприяти поглибленню зв'язків не тільки в середині самої держави-реципієнта, а й налагодженню міжнародних зв'язків з міжнародними суб'єктами, які включають в себе як представників приватного сектору економіки, громадянського суспільства, наукових кіл, місцевих та національних органів влади, так і міжурядових організацій та груп, міждержавних утворень тощо;

(6) Гендерна рівність та інклюзія. В умовах сучасного світу, процес ефективного та якісного відновлення країни не можливо уявити без дотримання принципів інклюзивності і гендерної рівності, поваги до прав людини, включно з її економічними, соціальними та культурними правами;

(7) Сталий розвиток, яким закріплено, що задекларовані принципи та програма відновлення України має на меті забезпечити сталу та ефективну відбудову України, інтегруючи соціальні, економічні й екологічні аспекти, включно із «зеленим» переходом».

Варто відзначити, що в січні 2023 року [7] відбулась Перша міжвідомча координаційна зустріч високопосадовців з України, ЄС, країн G7 та міжнародних фінансових установ з метою обговорення питань, пов'язаних з майбутнім відновленням післявоєнної України.

По сьогоднішній день країни ЄС продовжують працювати над питанням відбудови післявоєнної України та створенням ефективних програм з цього напрямку. Зокрема, за результатами лютневого саміту Україна-ЄС в 2023 році було створено спеціальний Директорат D – Служба України [8], до складу якого включено спеціально уповноважений орган з питань допомоги та відновлення України – Генеральний директорат з питань сусідства та переговорів про розширення.

Однак треба розуміти, що відновлення та реконструкції країн, що пережили збройні конфлікти і руйнації, завдані активними військовими діями, принципово відрізняються

від процедур та завдань, що ставляться перед донорами допомоги країнам перехідного періоду або надання типової гуманітарної допомоги. Адже післявоєнне відновлення передбачає не тільки ремонт та приведення до належного рівня функціонування соціальних послуг (як-то водопостачання, відновлення шляхів сполучення: авіа сполучень, залізничних та автомобільних шляхів тощо), системи охорони здоров'я, міської, промислової та ін. інфраструктури, країні також необхідно буде відновлювати базові соціальні, економічні, культурні та політичні системи, які відновлять порушені права і свободи її громадян.

Тому, щоб забезпечити належне виконання задекларованих міжнародними партнерами принципів післявоєнного відновлення України та досягнення поставлених завдань такого процесу, важливим буде звернути увагу та врахувати у програмах, що розробляються відносно України, на реалізовані в минулому програми та процеси післявоєнної відбудови, що можуть висвітлити яким чином задекларовані на папері принципи можуть бути втіленими у життя.

Вважаємо за доцільне звернути особливу увагу на досвід післявоєнної відбудови в пострадянських країнах, а саме: Боснії і Герцеговини (за наслідками Боснійської війни, 1992-1995) та Грузії (за наслідками російської агресії 2008 року).

Найбільш наближеною за розмірами втрат в економіці та людських ресурсах у відсотковому співвідношенні з втратами України є наслідки завдані Боснії та Герцеговині. Тільки прямі втрати Боснії та Герцеговини, завдані військовими діями, оцінюються більше ніж у 50 мільярдів доларів США (станом та за цінами на 1995 року), що у більше ніж п'ятнадцять разів перевищувало ВВП країни в довоєнний період. При цьому сукупне виробництво впало майже в п'ять разів, порівняно з довоєнним періодом, майже половина промислових об'єктів країни була знищена, обсяги виробництва електроенергії та вугілля впали майже в десять разів, порівняно з довоєнним періодом, поголів'я худоби скоротилось майже втричі, населення країни за період воєнних дій зменшилося більше ніж на 20%, а рівень безробіття в післявоєнний період досягав

80% [9]. В результаті чого ВВП на душу населення знизився з 1900 доларів США у 1991 році до 500 доларів США— у 1995 році (аналог ринкової вартості 447,77 доларів США на 1991 рік).

Післявоєнна відбудова Боснії та Герцеговини головним чином проводилась за рахунок фінансової допомоги, наданої США, Німеччиною, Великою Британією, Францією, Світовим банком, МВФ, ЄБРР, USAID, Міжнародною групою управління та низкою філантропічних ініціатив. За період післявоєнного відновлення, що тривав майже до 2005 року обсяг наданої міжнародної фінансової допомоги оцінюється в 9 мільярдів доларів США, при цьому у перші роки обсяги фінансової допомоги, що надавалась державі-реципієнту, перевищували 20% її ВВП, а у розрахунку ВВП на особу, сума міжнародної підтримки становила в різні періоди від 140 до 279 доларів США [10]. Така масштабна фінансова допомога, з першого погляду, мала б сприяти швидкому відновленню хоча б базової інфраструктури країни, проте післявоєнна відбудова Боснії та Герцеговини тривала з 1995 по 2004 рік та називається «Втраченим десятиліттям» [3].

Серед основних проблем, з якими пов'язуються майже десятилітній процес відновлення знищеної війною економіки, виокремлюють:

- неінклюзивність прийняття рішень та відсутність ефективної взаємодії між міжнародними донорами та місцевою владою. Так, зокрема, Децентралізована структура управління Дейтонської угоди, запроваджена «для захисту інтересів усіх етнічних груп країни та створення основи для післявоєнної політичної стабільності» не стосується «ключових принципів належного управління (дієвість і результативність, прозорість і підзвітність, а також участь)» [3]; а залучення міжнародних та місцевих політиків створило умови для маніпуляції фактами та обставинами, для політичної атмосфери розколу, наприклад, «коли економічні заходи мали негативний вплив, місцеве керівництво звинувачувало міжнародне співтовариство та приписувало собі політику, яка мала позитивний вплив [11];

- відсутність координації та прозорості у діяльності донорів. Так, наприклад,

післявоєнна реконструкція міста Сараєво стала прикладом того, як «місто переформовується міжнародним капіталом, якому сприяють місцеві еліти, та архітектурними втручаннями, які більше задовольняють державотворення, ніж потреби та прагнення», а відсутність будь-яких обмежень на купівлю землі мало наслідком «замість збереження індустріального минулого, музеїв, культурних центрів» розвиток незапланованого та фрагментованого міста: в результаті реконструкцій у колишніх фабричних будівлях з'явилися офіси, численні промислові зони просто знесли, а збудовані замість них житлові масиви просто не мали придатної для проживання інфраструктури – не було ні шкіл, ні дитсадків, ні лікарень, нічого» [11];

- слабкі антикорупційні та правоохоронні інституції, високий рівень корупції та, як наслідок, відсутність верховенства права – лише орієнтовні збитки внаслідок корупції за деякими оцінками становлять 1 млрд. дол. США [12];

- не врахування у розроблених та запланованих програмах з відновлення країни браку людських та інституційних можливостей;

- гендерна нерівність; тощо.

У свою чергу, аналізуючи ситуацію, яка склалась в Грузії після російської агресії 2008 року, важливим для українських реалій було звернути увагу, що в результаті збройної агресії РФ частина територій незалежної та суверенної Грузії вибула з-під її політичного контролю та фактично була окупована РФ шляхом утворення та «проголошення» на захоплених територіях квазідержавних утворень. Спричинені збройною агресією РФ руйнування та захоплення територій сусідньої держави не тільки поставило перед Грузією потребу у відновленні знищених об'єктів інфраструктури та економіки, а й вирішення інших соціально значущих питань, пов'язаних з розселенням переміщених осіб.

Післявоєнна відбудова в Грузії хоча і не мала на меті досягнення таких цілей як підвищення політичної чи військової стійкості держави проти агресора, однак за орієнтовними підрахунками коштувала приблизно 4,5 мільярда доларів США, та з точки зору ефективності їх використання все

ще залишається спірним питанням з огляду на наступне:

- неефективне планування та оцінка потреб, адже спільна оцінка потреб [13] була розроблена без участі представників органів місцевої влади, політичних партій чи будь-яких представників суспільства або суспільних організацій, мала довгостроковий характер і не відповідала нагальним викликам. І навіть в такому документі Грузинський уряд приховував деякі важливі прогнози (наприклад, втрату 100 000 робочих місць через війну);

- неефективне використання міжнародної допомоги, лише 500 млн доларів США (з майже 4.5 млрд доларів США) було спрямовано на задоволення потреб постраждалого населення, тоді як основна частина коштів пішла на інфраструктурні проекти та підтримку банківської системи, яка в свою чергу використовувала ці кошти на кредитування розвитку міських районів, імпорту тощо замість підтримки національного товаровиробника та економіки [14];

- проблеми житлового забезпечення для переміщених осіб. Грузинський уряд побудував 13 нових поселень для переселенців у стислі терміни, проте без належного планування, що призвело до низької якості будівництва. Однак деякі міжнародні організації, такі як Німецьке агентство розвитку (GIZ, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) та Кредитна установа для відбудови (KfW, Kreditanstalt für Wiederaufbau), реалізували більш якісні житлові проекти, орієнтовані на потреби переселенців. В основу таких проектів було покладено бачення KfW розглядати переселенців як спільноту, а не окремих індивідумів. Таке бачення, зокрема, ґрунтувалося на відповідях самих ВПО, наданих за результатами проведеного KfW соціологічного опитування (KfW відмовився публічно ділитися результатами) [15]. Так, наприклад, серед іншого, перед початком виконання будівельних робіт, ще на етапі погодження проектної документації KfW вимагав, щоб не менше 75 % майбутніх мешканців висловились щодо погодження планів реконструкції, в іншому випадку проекти направлялись на доопрацювання;

- низька прозорість та корупція, саме

відсутність чіткої звітності про фінансування житлових програм ускладнювала контроль за якістю виконання проєктів. Донорські кошти використовувалися без достатнього моніторингу, що відкривало можливість для корупції;

- екологічні та соціальні наслідки інфраструктурних проєктів. Деякі проєкти, зокрема будівництво гідроелектростанцій і транспортних мереж, викликали значний опір громад через екологічні загрози. Проєкт залізничного об'їзду Тбілісі взагалі був не виправдано дорогим і таким, що може спричинити серйозні екологічні наслідки.

Повоєнна відбудова Грузії показала важливість комплексного підходу до реконструкції та необхідності врахування інтересів місцевого населення. Неefективне планування, корупційні ризики та недостатня інклюзивність у процесах прийняття рішень негативно вплинули на ефективність міжнародної допомоги та якість життя постраждалих. Проте нестандартний підхід окремих світових організацій (GIZ, KfW та деякі ін.) показує приклад як взаємодія з місцевим населенням та врахування його інтересів може в значній мірі підвищити ефективність та якість донорських програм та будівельних робіт.

Висновки. Відбудова України після цинічної та безпрецедентної збройної агресії на її території є тривалим та багатомірним процесом, ефективність якого знаходиться в прямій залежності від плідної, результативної та прозорої реалізації всіма залученими сторонами процесу своїх обов'язків, незалежно від того чи то Уряд України, міжнародний донор чи орган місцевого самоврядування або просто громадянин. На прикладі Грузії, Боснії і Герцеговини незважаючи на більше ніж 10-річний проміжок між подіями, проте чітко прослідковуються одні й ті самі закономірності, що призводять до неefективного витрачання цільових коштів та нерівного (неefективного) розподілу залучених ресурсів, зокрема: відсутність бачення майбутнього в планах відновлення, інвестиційні проєкти із суперечливими соціальними або екологічними наслідками, нехтування потребами постраждалого населення, слабке інституційне середовище та слабкі місцеві інституції,

відсутність належної координації донорів, недостатня прозорість інвестиційних і політичних процесів з відновлення країни та обмежений доступ суспільства й донорів до інформації та звітності, відсутність доступу до моніторингу та оцінки.

З огляду на викладені проблеми та недоліки, що систематично прослідковуються в післявоєнних процесах в Грузії, Боснії та Герцеговині, затвердження Принципів Лугано стало першим основоположним кроком до ефективного відновлення України в післявоєнний період, яке в тому числі має втілюватись у життя згідно з найвищими міжнародними стандартами закріпленими серед іншого в Паризькій декларації про підвищення ефективності зовнішньої допомоги та Аккського плану дій (the Accra Agenda). Ці принципи мають розглядатись як єдине ціле та неподільне з чітким розумінням того, що нехтування одним (принципом) неминуче призводить до нехтування іншим.

Важливо, щоб післявоєнне відновлення України не тільки узгоджувалось з обраним українським народом шляхом розвитку держави, але й забезпечувало посилення верховенства права у державі, дотримання та врахування екологічних та соціальних компонентів в рамках цілей економічного розвитку (Зелена Угода, кліматичні цілі, гендерний підхід, боротьба з корупцією, соціальне забезпечення тощо). Адже впровадження сучасної зеленої економіки; стійке сільське господарство та розвиток туризму й туристичної інфраструктури; реставрація та збереження культурної спадщини та об'єктів навколишнього природного середовища; підтримка та подальше реформування вертикальних інституцій держави з метою децентралізації влади в Україні й покращення демократичних моделей управління мають стати першочерговими цілями для України в післявоєнний період.

Тому, завершуючи викладений у статті матеріал, автори наголошують на найголовнішому виклику для правового регулювання будівельних відносин у післявоєнний період – спрощення бюрократичних процедур для забезпечення можливості якнайшвидшої відбудови України. Також важливими передумовами у цьому напрямі діяльності можна назвати розробку певної Стратегії відбудови

важливих об'єктів інфраструктури, в тому числі будівництво житла для осіб, чиє житло було зруйноване, внутрішньо переміщених осіб, беручи до уваги зони, які зазнали найбільших руйнувань. З метою недопущення

корупційних зловживань варто запровадити механізми контролю за витраченими коштами з Державного бюджету та коштами міжнародних організацій, виділених на потреби відбудови.

Література:

1. Четверта швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення України, грудень 2025, Світовий банк, Уряд України, ЄС та ООН. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-02/ukraine_fourth_rapid_damage_and_needs_assessment_rdna4_february_2022_december_2024.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
2. Запатріна І.В., Шатковська А.О. Досвід післявоєнного відновлення міст світу: уроки для України. 2023, URL: https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Doslidzhennia_Dosvid-pisliavoiennoho-vidnovlennia-mist.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
3. Н. Ціфакіс, Х. Царданідіс. Економічна реконструкція Боснії та Герцеговини: втрачене десятиліття, *Ethnopolitics* 5. №. 1. С. 67-84. 2006. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449050600576316> (дата звернення: 01.03.2025).
4. Шульц С.Л., Луцків О.М. Досвід повоєнного відновлення економіки Країн Балканського регіону: фінансові та структурні особливості. *Історія нар. госп-ва та екон. думки України*. 2023, Вип. 56, URL: <https://journals.indexscopernicus.com/api/file/viewByFileId/2015145> (дата звернення 01.03.2025).
5. Права людини через 3 роки після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. URL: <https://hrmmu-3-year-update.my.canva.site/ukrainian> (дата звернення: 01.03.2025).
6. Декларація Лугано. 2022. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1060/Lugano_Declaration_URC2022-1.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
7. Європейська комісія, Україна: Міжвідомча координаційна платформа донорів для України розпочинає роботу. Європейська Комісія. 2023. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-multi-agency-donor-coordination-platform-ukraine-kick-starts-work-2023-01-26_en (дата звернення: 01.03.2025).
8. Європейська комісія. Офіційний довідник Європейського Союзу. Європейська комісія. 11 квітня 2023 року. URL: https://op.europa.eu/webpub/wiw/pdf/EUWhoiswho_COM_EN.pdf (дата звернення: 01.03.2025).
9. Papadimitriou, D. The EU's strategy in the post-communist Balkans. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2001. 1(3). P. 69-94. doi: <https://doi.org/10.1080/14683850108454653> (дата звернення: 01.03.2025).
10. Департамент оцінки операцій Світового банку. Боснія та Герцеговина: Постконфліктна реконструкція та перехід до ринкової економіки. Оцінка підтримки Світового банку з боку ОЕД. Вашингтон, округ Колумбія: Світовий банк, вересень 2004. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/393ee16f-9a63-5465-87d4-3d2d35c9b5fd/content> (дата звернення: 01.03.2025).
11. Груя Бедеску, Житло у післявоєнному місті Міська реконструкція та домобудування в Сараєво, *Revue d'études Comparatives Est-Ouest* 46(04):35-60, Грудень 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/291558128_Dwelling_in_the_Post-War_City_Urban_Reconstruction_and_Home-Making_in_Sarajevo (дата звернення: 01.03.2025).
12. Кріс Хеджес, Кажуть, що лідери в Боснії вкрали до 1 мільярда доларів, *The New York Times*, 17 серпня 1999. URL: <https://www.nytimes.com/1999/08/17/world/leaders-in-bosnia-are-said-to-steal-up-to-1-billion.html> (дата звернення: 01.03.2025).
13. Світовий банк. Організація Об'єднаних Націй. Грузія. Резюме результатів спільної оцінки потреб, підготовлене для Конференції донорів 22 жовтня 2008 у Брюсселі. 2008. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/961861486983389566/pdf/111956-WP-PUBLIC-GEJNA200.pdf> (дата звернення: 01.03.2025).
14. В. Папава. Повоєнна економіка Грузії: Нові виклики та старі помилки. Повоєнні виклики та перспективи. Тбілісі. 2009. С. 42-47. URL: https://www.researchgate.net/publication/315670776_Post-War_Economy_of_Georgia_New_Challenges_and_Old_Mistakes (дата звернення 01.03.2025).
15. Transparency International Грузія. Координація допомоги для забезпечення житлом ВПО в Грузії. 2008-2011. 21 жовтня 2011 року. URL: <https://www.transparency.ge/en/post/report/aid-coordination-idp-housing-georgia-2008-2011> (дата звернення: 01.03.2025).

References:

1. Fourth Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment – RDNA4 URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-02/ukraine_fourth_rapid_damage_and_needs_assessment_rdna4_february_2022_december_2024.pdf (Accessed March 01.2025).
2. I. Zapatrina, A. Shatkovska, Experience of post-war recovery of cities of the world: lessons for Ukraine, 2023, URL: https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Doslidzhennia_Dosvid-pisliavoiennoho-vidnovlennia-mist.pdf (Accessed March 01.2025).
3. Tzifakis, N., & Tsardanidis, C. (2006). Economic reconstruction of Bosnia and Herzegovina: The lost decade. *Ethnopolitics*, 5(1), 67–84. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17449050600576316> (Accessed March

01.2025).

4. S. Shults, O. Lutskiv, The experience of post-war economic recovery of the countries of the Balkan region: financial and structural features / S. Shults, O. Lutskiv // *Істор. нар. gospod. ekon. dumki Ukr.* 2023; 56, P. 62-80, URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2015145> (Accessed March 03.2025).

5. Human rights after full-scale invasion of Russia in Ukraine. URL: <https://hrmmu-3-year-update.my.canva.site/ukrainian> (Accessed March 01.2025).

6. 'Lugano Declaration', 2022, URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1060/Lugano_Declaration_URC2022-1.pdf (Accessed March 01.2025).

7. European Commission Ukraine: Multi-agency Donor Coordination Platform for Ukraine kick-starts work, European Commission, 2023. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1060/Lugano_Declaration_URC2022-1.pdf (Accessed March 01.2025).

8. European Commission, EU WHOISWHO OFFICIAL DIRECTORY OF THE EUROPEAN UNION, URL: https://op.europa.eu/webpub/wiw/pdf/EUWhoiswho_COM_EN.pdf (Accessed March 01.2025).

9. Papadimitriou, D. The EU's strategy in the post-communist Balkans. *Southeast European and Black Sea Studies.* 2001. 1(3). P. 69-94. doi: <https://doi.org/10.1080/14683850108454653> (Accessed March 01.2025).

10. World Bank Operations evaluation department, Bosnia and Herzegovina Post-Conflict Reconstruction and the Transition to a Market Economy, An OED Evaluation of World Bank Support, Washington, D.C., The World Bank, September 2004. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/393ee16f-9a63-5465-87d4-3d2d35c9b5fd/content> (Accessed March 01.2025).

11. Gruia Bădescu, Dwelling in the Post-War City Urban Reconstruction and Home-Making in Sarajevo, *Revue d'études Comparatives Est-Ouest* 46(04):35-60, 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/291558128_Dwelling_in_the_Post-War_City_Urban_Reconstruction_and_Home-Making_in_Sarajevo (Accessed March 01.2025).

12. Chris Hedges, Кажуть, LEADERS IN BOSNIA ARE SAID TO STEAL UP TO \$1 BILLION, *The New York Times*, August 17, 1999. URL: <https://www.nytimes.com/1999/08/17/world/leaders-in-bosnia-are-said-to-steal-up-to-1-billion.html> (Accessed March 01.2025).

13. The United Nations – The World Bank, GEORGIA Summary of Joint Needs Assessment Findings Prepared for the Donors' Conference of October 22, 2008 in Brussels, 2008. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/961861486983389566/pdf/111956-WP-PUBLIC-GEJNA200.pdf> (Accessed March 01.2025).

14. V. Papava, Post-War Economy of Georgia: New Challenges and Old Mistakes, / V. Papava //, *Post-War Challenges & Perspectives*, Tbilisi, 2009, p. 42-47 URL: https://www.researchgate.net/publication/315670776_Post-War_Economy_of_Georgia_New_Challenges_and_Old_Mistakes (Accessed March 01.2025).

15. Transparency International Georgia, Aid coordination for IDP housing in Georgia, 2008-2011, 2011 roky. URL: <https://www.transparency.ge/en/post/report/aid-coordination-idp-housing-georgia-2008-2011> (Accessed March 01.2025).

Стаття надійшла до друку 02 березня 2025 року